

DR. CLÉMENT HARAOUÏ:

KRISE EVROPSKÁ A POUČENÍ Z NÍ.

Je to skutečnost tkvící v povaze lidské: zájem hmotný nebo nehmotný je mocnou hybnou pákou, která pudí jednotlivce k činům. Jest pramenem nejodvážnějších podniků, nejvznešenějších a veškerenstvu nejužitečnějších. Jest základem pokroku. Kdybychom nechtěli k němu přihlížeti, byli bychom v nebezpečí, že vykládáme mylně některé události.

Stává se jistě, že povznešení duchové podřizují svůj zájem ideálu. To jsou však výjimky. Kromě jisté blahodárné, ale málo nakažlivé prestiže, vliv těchto vyvolenců nevyvolává závodění — jejich stanovisko zůstává bez porozumění. To je tak pravdivé, že každé pojetí, které nebylo uskutečněno nebo není zjevně užitečné, kvalifikuje se hned jako utopie.

Jestliže poslední vědecké výzkumy nás učinily opatrnými v užívání tohoto slova, čisté spekulace ducha jsou ještě zaujaty tímto opovrhlivým skepticismem.

Není naším úmyslem stavěti se proti ostrakismu, který stíhá předchůdce. Soudíme naopak, že jest v logice věci, aby nová myšlenka narážela na neporozumění davu. Nenapadáme ani nehájíme. Pouze konstatujeme vyhrazující si pro dobu pozdější učiniti z tohoto pozorování důsledky vhodné pro náš výklad.

Stává-li se, že lidé obětují svůj zájem, není příkladu, aby toto odříkání se rozšířilo na masy, jejichž rozhodnutí nebo ještě spíše reflexy jsou vyvolávány blízkostí nebezpečí nebo lakadlem prospěchu.

Připomenou se nám některá hnutí, která zdánlivě zvítězila jen pro enthusiasm, který vzbudila. Pozorujme, abychom myšlenku konkretisovali, dvě velké události tohoto druhu: francouzskou revoluci z roku 1789 a poslední válku. Obojí vynikají skvělým individuálním heroismem. Možno generalisovati a říci, že války a revoluce vyplývají z citů nesobeckých?

Bude možno zastávati, že to je horoucí láska k svobodě, k rovnosti, k bratrství — tři hrozně protimluvy — která zrodila Robespierre, Dantony, Maraty, současně s »pletoucími ženami«, strašnými megerami, živým důkazem nečistoty, kterou přinášejí tyto záplavy?

Během času události se zdobí aureolou, která zakrývá částečně oškřivenost toho, co nazýváme nepřesně »malými dějinami«. Jestliže lidé jménem spravedlnosti spáchali nejhroznější zločiny, jestliže lid je schválil, jest to podle našeho přesvědčení ne tak, aby potvrdil principy roku 1789, jako aby reagoval proti režimu, který jej zavalil daněmi a který činili odpovědným, často právem, z bídy a přehmatů, jimiž trpěli.

Kdo by se odvážil dnes zastávati, že konflikt francouzsko-německý plyne z račového antagonismu?

Odvěkým nepřítelem Francie byla vždy Anglie. Avšak roku 1870 je to Německo, jež útočí na Francii. Proč? Bezpochyby z důvodů politických, ale mnohem více z důvodů hospodářských. Válkou doufá říše německá nejen uskutečniti svoje územní sjednocení, ale také přivlastniti si bohatství francouzských dolů pánve lotrinské.

Později potřeby jeho průmyslu, který se vyvíjí se závratnou rychlostí, ukazují Německu, že neprávem omezuje svoje požadavky na provincie Alsasko a Lotrinsko. Zpozoruje příliš pozdě, že potřebuje uhelných pánví severní Francie. Má chuť také na francouzský majetek zámožský, kam by mohlo obracet nadbytek obyvatelstva, kterého přibývá hroznými rozměry. Číhá dvacet let na příčinu, která by mu dovolila napravit tento omyl. Téměř se mu to podaří, za případu agadirského. Potom je to — konečně — theatrální tragická rána sarajevská. Koho má Francie po svém boku? Vítěze u Trafalgaru a u Waterloo, Anglii vázanou smlouvami, ale také a především obavou před německým vítězstvím. Netřeba se v tom klamati. Velká Britanie účastnic se konfliktu, hájila svůj ohrožený průmysl a svoji námořní hegemonii, kterou zastíňovala námořní moc Německa.

Z těchto příkladů — v nichž nehraje roli, což budiž zdůrazněno, ani stranictví ani zášť — třeba

usuzovati, že to je v podstatě zájem, který hýbá jednotlivci a národy. Minulost nás poučuje, že konflikty vnitřní nebo vnější vznikají nejčastěji z obtíží nebo tužeb rázu hospodářského.

* * *

Masy se spojují snáze, aby se bránily, než aby spolupracovaly. V té míře jak se světová rovnováha ukazuje méně stálou, čím více hrozí nadvýroba, lidská solidarita se zmenšuje. To se děje nyní.

Řekneme hned, proč slovo krise, kterým se označuje nynější deprese, se nám nezdá přesným. Uvědomme si hned, že přítomný neduh stačí, aby odkázal politické diskuse do druhé řady.

Bylo možno nedávno snížit mzdy v Německu, v Itálii, aniž se zvedly prudké protesty, jímž jsou zvyklé dělnické syndikáty ve Francii. Tato skutečnost svědčí o novém duchu. Pozoruje se jasně, že třídní boj ztrácí svůj význam a politikové svou prestiž.

Bude tomu tak dlouho?

Teoretikové se znepokojují. Zdůrazňuje se nedostatek rovnováhy mezi výrobou a spotřebou. Odkud pochází? Předně z nedostatečné spotřeby, která plyne ze zmenšení počtu jednotlivců nebo alespoň z jejich menšího přírůstku se zřetelem na přírůstek, který byl pozorován před válkou. Tento přebytek porodů klesl s 11 na 4 v Anglii, se 14 na 6 v Německu, s 8 na 4 v Belgii. Tento pokles jest z velké části následkem nesmírných ztrát na lidských životech způsobených válkou a odhaduje se na 60 milionů — cifra rovnající se počtu obyvatelstva v Německu. Nezdá se, že by bylo vhodné dáti se přílišně hypnotisovati těmito čísly. Máme-li důvěru v dokumentaci sebranou Společností národů, světová populace by byla dnes přibližně stejná jako podle sčítání roku 1913. Připustíme-li, že počet spotřebitelů zůstal stejný, individuální výnos značně vzrostl v důsledku zavedení strojů a užívání racionálnějších pracovních metod.

* * *

Národy, jak se nám jeví, sevřené hranicemi, zda jsou skutečně, abychom tak řekli, molekulami, živlem zároveň nestlačitelným i neroztažitelným, který tvoří vlast? Otázka má svou důležitost. Odpovíme-li kladně, netřeba pokračovati ve zkoumání, jaká bude budoucí světová konfigurace: zůstane nutně taková jaká je, totiž nepravidelný shluk zemí, které trpí stejnými hmotnými obtížemi, ale stojí nevyhnutelně proti sobě pro své egoistické choutky.

Na štěstí pro pokrok veškerenstva, není tomu tak.

Uvnitř států vznikají mezi městy, departementy, kraji, žárlivosti sousedů — mezi třídami zápasy stran — mezi masami zájmové spory. Vína burgundská konkurují s víny z Bordeaux; Marseille se snaží přilákat zboží a cestující, aby si udržela místo prvního francouzského přístavu; obchod a průmysl ve Francii jako v Československu reklamují si proti zemědělství rovnost při zdanění.

Těm, kteří by pochybovali o existenci tohoto zvláštního druhu nacionalismu, radili bychom zúčastniti se jakékoli sportovní manifestace, která staví proti sobě kluby v aréně a diváky na lavicích.

Velmi dlouho státy, jak jsou dnes na mapách, byly rozděleny na menší části, které se neznaly nebo potíraly. Teprve ponenáhlu, pod vlivem pokroku, jehož nejrozhodnějším projevem bylo objevení knihtisku, spojil se tento prach, podle ethnických nebo zeměpisných příbuzností, které nebyly konečně leč důsledkem nových potřeb. Když zřizoval poštu, pracoval Ludvík XI. k jednotě Francie.

Mimo vši logiku kloníme se k víře, že nynější forma států jest nadále definitivní. Není přes to nutně mnoho uvažovati, aby se uznalo, že nezměnitelnost hranic je nesmysl.

Poněvadž rodina je nejomezenějším pojetím vlasti a lidstvo nejšířším, mezi tyto dva extrémy se vsouvají provisorní a pohyblivé organismy: to jsou dnes státy, zítra kontinenty!

* * *

Válka není jen krisí kolektivního šilenství, ale i důsledkem špatně pochopeného nacionalismu. Proto se tisíce lidí navzájem zabíjeli, že věřili definitivnímu charakteru nynější konfigurace. Nečinili

tak — s hlediska kolektivního — za účelem nesobeckým, ale aby chránili svůj majetek, svou ohroženou svobodu nebo si zbraněmi zajistili hmotný prospěch. Dnes není národa, který by se pokládal za zodpovědného původce války, poněvadž není národa, který veda válku, by se necítil ovládnán hmotnými osudy.

Je nezbytné uchýliti se k násilí? Ano, pokládá-li se fysiognomie národů za definitivní. Nikoli, má-li se za to, že nynější rozdělení je provisorní, a že jednou země pod tlakem hospodářských nutností se spojí a vytvoří největší vlast.

V tomto případě kooperace není jen žádoucí: stává se nutnou.

Jak uskutečniti takové sloučení v prostředí, kde »člověk je člověku vlkem?«

Roku 1914 se uskutečnilo uvnitř států pod hrozbou strašných událostí, které se chystaly. Tytéž příčiny, tytéž podmínky mají v zápětí stejné následky proto třeba připustiti, že jedině hrozba zkázy může dovésti k úspěchu toto dílo sblížení.

Jakou formu vezme na sebe toto sprostředkující nebezpečí? Vyplyne z nového ozbrojeného konfliktu? Pro nynější okamžik alespoň tomu nevěříme. Hrozba přes to tu je. Vybočuje z diplomatických subtilit, není okamžitá jako hrozba zbraní, ale stálá a dotýká se všech živých bytostí. Neplyne z politiky, ale z hospodářství. Jde o nadvýrobu, nezaměstnanost, pauperism a sociální neklid, který je s tím spojen.

Také to nám odhalila válka.

Aby se ukojila potřeba zemí válku vedoucích, aby se nahradila nucená neproduktivnost bojujících, byla vytvořena skoro všude průmyslová odvětví. Problémy odbytišť, výrobní ceny, konkurence, stále se od té doby kladly. Stačilo vyrábět a prodávalo se draho tomu nebo onomu bojujícímu státu. Ve Francii, v Anglii, v Americe, v Kanadě, v Australii, v Japonsku, ve všech dílech světa vyvinula se takto uměle výroba, mimo veškerou normální možnost odbytu.

Když válka byla skončena, tyto podniky měly přirozeně zaniknouti současně s poruchami, které je vyvolaly. Paralelně s tímto rozmnožením výroby a v důsledku toho s nepochopitelným vzrůstem nacionalismu, o němž jsme již mluvili, množily se ochranné tarify. Zatím co existovalo před válkou 26 celních mocností v Evropě, čítalo se jich 35 po versailleském míru.

Jest nyní skutečná hospodářská krise či jsme jen pod vlivem periody okamžité deprese? Precisujeme!

Pro větší část odborníků klasická krise se skládá všeobecně ze tří fází: přehnaná výše cen, náhlý pokles, kratší nebo delší stagnace. Tento zjev prý se opakuje skoro každých pět let.

Vzhledem k tomu, že jde o poruchu cyklickou, předvídatelnou, a která je do jisté míry součástí normálního hospodářského vývoje, myslíme, že nemůže míti na postavení mas příliš hluboký vliv. Vyhradíme proto pro sebe slovo »krise« pro převrat, který je způsobil brutálně pozměnití světovou strukturu.

Věru nemohlo by se rozumně zpomalení, které se jeví, pokládati za předchůdce světové výrobní krise. Předně nemá universálního charakteru.

Jestliže blízcí sousedé jsou v nesčetných obtížích, některé země se těší prosperitě do jisté míry ustálené. Zařadíme Francii, ať škarohlídi říkají co chtějí, do této poslední kategorie. Vedle ní naproti tomu Anglie prochází periodou nesmírně nesnadnou a nezaměstnanost tam nabývá znepokojivých rozměrů. Mohli bychom uvést jiné skutečnosti tohoto druhu. V Kanadě, v Argentině nadbytek polních plodin je takový, že se užívá obilí k topení lokomotiv na místních drahách, což nezabránilo v těžké době, aby miliony lidských bytostí nezemřely hladem v Číně.

Je proto nevhodné tvrditi, že trpíme krisí nadvýroby, alespoň pojmáme-li toto slovo v plném dosahu.

Možno si v době více nebo méně daleké představití podobnou eventualitu; ačkoli ve skutečnosti pochybujeme, že lidé by nebyli způsobilí spotřebovatí úplně to, co vyrobí.

V tomto bodě jsme v rozporu s veřejným míněním a snad se sebou samými, poněvadž se snažíme právě dokázat, že hrozící nebezpečí spojuje masy a odkazuje politiku do druhé řady. Dojdeme hned, že tento rozpor je jen zdánlivý. Náš důkaz se nejeví nikterak oslaben konstatováním nestranně zaznamenaným.

Není nadvýroby, pravíme, ale rozdělení statků je vadné, což je zaviněno překážkami, které nacionalism staví zintenzívnění směn mezinárodních. Proto neduh, který je patrný, není odvislý leč z nepatrné části od rozšíření strojů a racionalisace. Není jistě správné stavěti pluh před dobytek, totiž zvětšovati výrobu než byly rozšířeny trhy. Ale mohlo by tomu býti jinak? Jen události jsou odpovědný a mezi nimi — na prvním místě — válka a hrozné plýtvání, které měla v zápětí. Tato poznámka je tak pravdivá, že nedostatek odbytu, do něhož si jest stěžováno, týká se méně výrobků — které přirozeně přímo byly ovlivněny mechanickými zlepšeními — než surovin a výrobků zemědělských. Ve Francii je typický případ: vinařství. Nadvýroba? Nikoli! Snad spíše nedostatečná spotřeba zvláštního druhu, poněvadž neprozrazuje zchudnutí kupců, ale plyne z celní obstrukce, která dosahuje až prosté prohibice.

Ať se nám nenamítá, že se tu jedná o případ, jemuž unikají suroviny, obecné zboží. Také u nich tytéž překážky brzdí volný oběh přebytků. Princip spojených nádob, který by měl býti co nejširší měrou aplikován v oboru hospodářském, nemá již významu a nemůžeme lépe přirovnati státy než k uzavřeným reservoirům, které mají různé hladiny. Nesnáze v jednom z nich neznamenají, že by byly všechny ohroženy. Jest však rozumné předvídati (pokračujeme ve svém příkladu), že kdyby tekutý obsah vzrůstal v jednom z nich v rozměrech neslučitelných se způsobilostí odporu stěn, že by mohlo dojít k protržení hrází, které by strhlo ostatní.

Jsme na úsvitě doby, kdy celní hradby nebudou moci již zadržeti výrobu, přesahující potřeby u jedněch, nedostatečnou u druhých. Tím spíše že exploitace četných zdrojů bohatství, které nejsou ještě známy, zhorší později nynější nedostatek rovnováhy. Přes to pro tento okamžik nebezpečí nadvýroby se nám zdá nepatrným. Tedy . . . * * *

Budeme tedy musiti připustiti, zamítnouce to, co jsme původně tvrdili, že není žádného nebezpečí — leč v obrazotvornosti techniků — a že žádné nenutí mas, aby se seskupovaly a organizovaly?

Nikterak. Porušení rovnováhy mezi spotřebou a potřebami každé země, jestliže se mu nečelí, může míti v zápětí poruchy tak těžké, jako ty které plynou ze všeobecné nadvýroby. Aby byly odstraněny, nezbyvá než uskutečniti onu hospodářskou internacionálu, jejíž myšlenka se počíná šířiti a která jedině zajistí správnou rovnováhu zdrojů a potřeb.

Sdružení dělníků a zaměstnavatelů, uzavřená donedávna v neplodném třídním boji, nabývají jak se zdá ostřejšího smyslu pro skutečnost. Nesmířitelné, ba paradoxní stanovisko Spojených států hraje důležitou roli v tomto vývoji.

Předstírajíc, že kolonizuje Evropu, Amerika měla štěstí v tom, že uskutečnila proti ní sdružení států a stran. Imperialism Jankeů věru představuje pro ostatní svět a zvláště pro Evropu nebezpečí tak veliké jako nadvýroba a z téhož důvodu vyvolává koalici mas, které se raději sdružují, jak jsme řekli, aby se hájily než aby útočily. * * *

Zdůrazňující nebezpečí, které plyne z neslučitelnosti moderních tendencí a nacionalismu vracíme se nedobrovolně ke Karlu Marxovi.

Autor »Kapitálu« hlásá v podstatě že, »když instituce již neodpovídají potřebám kolektivit, revoluce je neodvratná«. Nejdeme tak daleko. Demokracie, která utváří režim hlavních států světa, neklade novým proudům dostatečný odpor, aby bylo odůvodněno násilné řešení.

Nevěříme v revoluce, poněvadž pokládáme nynější závory za nezpůsobilé odolávati dlouho tlaku mas. Lenost duchů znepokojuje, jejich pomalé přizpůsobování se novým pravdám, váhavá účast na hnutí.

Tento odpor neplyne, jak by se mohlo mysliti, ze tříd proletariátu, které naopak usilují o účast na reformě, která se chystá. Ani z elity světa průmyslového a finančního, která také cítí důležitost přítomného vývoje a snaží se jej řídit, ale spíše vrstvy sprostředkující a hlavně politické, mezi nimiž pracují mužové jistě významní, kteří však bohužel více o to pečují, aby se skvěli v demagogických diskusích, než aby upevnili budovu společnosti, která praská ze všech stran pod nárazy nových sil.

Z uvedených důvodů nezdá se nám, že by hospodářské síly mohly ještě dlouho ustupovati rozmarům politiky, která brzdí prostředky, které má k dispozici, každou reformu způsobilou jí překážeti. Nalezla by se v parlamentu většina pro protekcionism těch či oněch výrobců, zatím co průmyslové soustředění, mezinárodní dohody daleko všeobecnější koncepce se uskutečňují bez jeho vědomí a často proti jeho vůli.

* * *

Francouzský národohospodář, Lucien Romier, v jednom ze svých článků, zopakovav dilemma »Buď uděláme Evropu, anebo zemřeme«, vyjádřil své zděšení nad tím, že vůdčí osobnosti starého kontinentu nemají pozitivního plánu, že jim schází všechna tvůrčí orientace, ba dokonce, jak říkal, že vůbec nemají opravdově přesného ponětí o celkové situaci Evropy v době nynější.

My sice neužíváme tak přísných výrazů, jak tento znamenitý spisovatel, obáváme se však rovněž, že ti lidé, kterým byla svěřena vláda velkých evropských států, nerozeznali ještě každou složku tohoto ohromného problému, ačkoliv jejich snaha po našem blahobytu zůstává mimo diskusi. Neuspokojili se, a nespokojí se ještě i dnes s několika povrchními nástiny věci, jako všichni ti, kteří se věnují nějaké otázce, bez toho, aby si ji důkladně prostudovali? Vždyť jejich obzor je již proto omezen, že sledují pozorně jedině nesnáze, se kterými se setkává ve velké části Evropy odbyt hospodářského a průmyslového zboží! Dělalí snad něco jiného, než že navrhuji dočasnou odpomoc, ačkoliv tato situace vyžaduje odpomoc trvalou a radikální? Ostatně jakou má cenu ta jimi navrhovaná dočasná odpomoc? Bezpochyby každý zpozoroval, že celní překážky, stále větší a větší, které ničí o závod politická území stará i nová, rozkouskují žalostným způsobem náš starý kontinent. Bezpochyby se navrhuje ze všech stran okamžitě snížení těchto umělých zdí, aby později mohly býti úplně odstraněny.

Byli bychom ze srdce rádi, kdyby toto pojetí vstoupilo v život. Avšak skutečnosti, které jsou nám jasné neopravňují nás vůbec k tomu, abychom živili tyto naděje. Vždyť stačí otevřítí oči, abychom se přesvědčili, že horečka protekcionismu zuří dnes víc na starém kontinentu, ba dokonce na celém světě, než kdy jindy. Přemrštěná tarifní sazba jest strašidlem takřka pro celé lidstvo. Ačkoli se pevně přidržujeme učení o volné výměně, které pokládáme za přirozené, jsme nuceni se tázati, zdali tak všeobecné hnutí, jakým jest hnutí pro celní ochranu není spíš diktováno lidským pudem, který nám dává často lepší pokyny než i ty nejpřísněji vyvozené úvahy filosofů. Konec konců nebyla by celní ochrana, rozumí se přiměřená, mezníkem na vývojové cestě národohospodářské organisace, kterou svět bez toho bude nucen jednou se ubírat. Zdali nemáme očekávati jedině od hospodářské evoluce — neodvažujeme se říci: revoluce —, která se již rýsuje na obzoru, vítězství these, kterou tak rád hájil Prondhon, Cobden a Bastial?

At je tomu jakkoli, zdá se nám těžkým popřítí, že — uvážíce celkovou mentalitu — jak smluvené snížení tarifů, tak i zavedení preferenčních cel mezi národy Evropy dosáhnou v přítomnosti jen skrovných výsledků, předpokládaje, že se vůbec stanou skutkem.

Eduard Quayot, profesor Sorbony, napsal před několika týdny: »Zdá se, že mezinárodní dohody všeobecné koncepce nejsou sto překročit stádium vyhlásování zásad.« Jestli vůdčí osobnosti Evropy budou se i nadále pohybovati v té sféře, v jaké se pohybovaly až dosud, musíme míti velkou obavu, že se výrok tohoto eminentního profesora potvrdí.

Budeme snad nuceni spokojiti se se zaznamenáváním časem objevivších se nedostatků? Bude Evropan odsouzen následovati příklad antického filosofa, který se zahaloval v plášť, aby čekal a umíral?

My nejsme tak hrozní pesimisté. Jednak již proto, že se rádi hlásíme k nádhernému výroku Chateaubrianda, jenž se zasvětil tomuto velkému ideálu spojit národy. Řekl totiž: »Budoucnost přijde. Avšak dospějeme k ní pouze pevnou nadějí, žádným neštěstím, nezmenšenou nadějí, jejíž křídla porostou a zmohutní tím více, čím víc okolnosti budou ji zdánlivě ubíjet.«

Vratme se však opět do skutečného života, a přesvědčíme se, že sblížení národů, co jest vlastně jenom předmluvou ke snu Combourga, tohoto blouznílka, může a musí býti uskutečněno pouze, jestli kategoricky odmrštíme od sebe všechny úzkoprsé názory, jestli pevnou rukou načrtne plán kolaborace Evropanů, která je pozdvihne nad veškerou špinavou vypočítavost, nad všechny bezpředmětné hádky, jejichž ostří se časem otupí.

Zaujmuti stanovisko výměny zboží a hospodářských produktů při řešení tohoto ožehavého problému, znamená hnouti Sisyphovým kamenem. Povolati národy k důležité spolupráci, utvořiti k tomu konci vzájemné pozemkové ručení, jež je spojí úžeji než povolený odklad placení, který vždy sebou přináší možnost přepočítání se, dává vznik různým nehodám, ba dokonce působí dráždivě v klidném oběhu produktů, znamená umožnit přístup zdravého větru do natuchlých krajů světa.

Mezinárodní úřad práce vnuknul nám v těchto dnech nanejvýš zajímavou myšlenku. Jeho představitelé pozorovali, že Evropa vyžaduje mezinárodní vypravení: velké cesty z Paříže do Berlína, které by později byly prodlouženy k Moskvě — prohloubení řek — rozšíření kanálů — přenos hydraulických sil přes hranice — elektrické upravení, atd. — Měli bychom v perspektivě znamenitou úlevu stávký! Měli bychom dále v perspektivě, co jest nejdůležitější, neustálý styk obchodního a pracovního světa se všemi zeměmi, toť rozvoj kolování lidí a věcí, jehož intenzitu nelze vůbec určit!

Lucien Romier v jiném významném článku, uveřejněném v pařížském listu »Petit Parisien«, poznamenává, že Evropa nemohla jakživa, a že dnes může ještě míň než kdy jindy, žít, jsouc odkázána na sebe samu; že příliš zalidněná a příliš průmyslová, mohla bohatnout a zalidňovat se ještě víc jedině tím, že zavedla racionální hospodářství v dalekých zemích, a že umožnila v kulturním vývoji opožděným domorodcům zúčastniti se na své civilizaci a na své výměně zboží. »Budoucnost evropského blahobytu, psal, záleží v hospodářském vypravení těchto nesmírných území, a v sociální výchově ohromných lidských mas v Asii a v Africe«.

Co se týče Asie, chováme určité pochybnosti z důvodů, o nichž se nechceme dále šířiti, ačkoli doufáme, že tyto pochybnosti nepotrvají dlouho. Co se však týče Afriky, souhlasíme tím spíše s naším pařížským soudruhem, že jsme si dovolili předpověděti, že černý kontinent, který je v prodloužení Evropy a který by měl býti jejím hospodářským základem, tuto Evropu smítí.

Avšak vypraviti Evropu vším potřebným a opatřiti Africe nezbytné náčiní vyžaduje spoustu miliard. Na první pohled se nám zdá, že to nebude tak nesnadné; vždyť ohromné kapitály zůstávají nevyužity. Jak ale vyvábít tyto kapitály z jejich úkrytů? Jak upevnit těkavé peníze, které ze strachu, že budou vylouděny, znají jen krátkodobé vklady? Jak konečně vrátit důvěru všem vkladatelům a malovlastníkům, hlavně však francouzským, kteří ještě i teď pocítují palčivou bolest při vzpomínce na krádeže po dobu války a také po válce, jimž padli v oběť?

Jest jen jedna metoda: vytvořiti finanční solidarity. V této formulce jsou zahrnuty veškerá sdružení průmyslová, veliké koncerny státních bank, které se shodnou pro garanční službu titrů. Ona si vydobude přízeň širokých vrstev obecnstva tím, že je zasvětime do věcí, když přistoupíme otevřeně a bez váhání k rozevření Velké Knihy evropského dluhu.

»Králové, mějte odvahu vládnouti«, řečnil Bossuet. Vy, kteří jste se dnes octli při kormidle symbolických lodí, vzpomeňte si na slova tohoto známého biskupa. Bouře na moři bývá zuřivá, avšak bojácně pohlížeti na každíčkou vlnu narážející na loď Vám svěřenou nestačí k obraně! Pozvedněte oči a snažte se rozluštit záhadu strašného uragánu.